

PEŞƏ TƏHSİLİNDƏ KEYFİYYƏTİN İDARƏ OLUNMASININ ELMİ-NƏZƏRİ ƏSASLARI

İntiqam Cəbrayilov,

*Təhsil İnstitutunun Təhsil nəzəriyyəsi şöbəsinin müdiri,
pedaqogika üzrə elmlər doktoru*

E-mail: intiqamcebrayilov@mail.ru

Açar sözlər: *peşə təhsili, problem, kadr hazırlığı, keyfiyyət, idarə olunma, ixtisas, imkan, təlim, nəticə, kompüter.*

Ключевые слова: *профессиональное образование, проблема, подготовка кадров, качество, управление, специальность, возможность, обучение, результат, компьютер.*

Key words: *vocational education, problem, staff training, quality, management, qualifications, opportunity, training, result, computer.*

Ölkəmizdə uğurla həyata keçirilən təhsil islahatları onun bütün pillələrində köklü dəyişikliklərin həyata keçirilməsinə imkan yaratmışdır. Müasir dövrdə təhsilin şəxsiyyətyönümlü və nəticəyönümlü olması hər bir vətəndaşın milli və bəşəri dəyərləri qorumağı bacaran, rəqabətəqabil şəxsiyyət kimi formalaşmasına geniş imkanlar açır. Bu baxımdan da təhsil müəssisələrinin, rəhbər pedaqoji işçilərin və müəllimlərin üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Bu gün bütövlükdə cəmiyyəti düşündürən ən vacib məsələlərdən biri də kadr hazırlığı ilə bağlıdır. Təcrübə göstərir ki, kadr hazırlığı cəmiyyətin mənəvi ehtiyac və tələbatlarının ödənilməsində böyük rol oynayır. Gənc nəslin səriştəli mütəxəssislər kimi formalaşdırılması, ilk növbədə, onların ixtisas biliklərinə nə dərəcədə yiyələnməsi və peşə təhsilinin keyfiyyəti ilə sıx bağlıdır. Hazırda peşə təhsilinin keyfiyyətliliyi insan kapitalının formalaşdırılmasına çox ciddi təsir göstərir. İnsan kapitalı isə nəticə etibarı ilə cəmiyyətin lokomotivi rolunda çıxış edir. Bu baxımdan ölkə prezidenti İlham Əliyevin “**Qara**

qızılı insan kapitalına çevirək” konsepsiyası ölkəmizin davamlı inkişafını təmin edən konseptual baxışlar sistemi kimi qəbul olunur.

İnsan kapitalının formalaşdırılması və inkişafı bilik iqtisadiyyatının formalaşmasına, istehsal potensialının tələb-təklif əsasında daha da gücləndirilməsinə, həmçinin ayrı-ayrı fərdlərin, müəssisələrin, bütövlükdə cəmiyyətin, ölkənin rəqabətqabiliyyətinin inkişafına əlverişli zəmin yaradır. Bunlara nail olmağın yollarından biri də ölkəmizdə peşə təhsilinin daha da inkişaf etdirilməsi ilə bilavasitə bağlıdır.

Azərbaycan müstəqilliyini əldə etdikdən sonra peşə təhsilinin də inkişafı ilə bağlı bir sıra tədbirlər həyata keçirildi. Ulu öndər Heydər Əliyev və onun layiqli davamçısı ölkə prezidenti İlham Əliyev həmişə peşə təhsilinə diqqət və qayğı göstərmişdir.

Son illər təhsil sahəsində dövlət siyasətinin tərkib hissəsi kimi peşə təhsili ilə bağlı qəbul olunmuş qərarlar, mühüm əhəmiyyətli sənədlər bu sahədə həyata keçirilən məqsədyönlü işlərin sürətləndirilməsinə təkan vermişdir. Bu baxımdan “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inki-

şafı üzrə Dövlət Strategiyası”, “Azərbaycan Respublikasının peşə təhsili və təliminin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi”, “Peşə təhsili haqqında” Qanunun hazırlanması və digər dövlət sənədləri mühüm əhəmiyyət kəsb edir (1, 2, 3, 4).

Araşdırmalar göstərir ki, dövlət sənədləri insan kapitalının formalaşdırılması, cəmiyyətin iqtisadi sisteminin daha da möhkəmləndirilməsi və inkişafının təminatına yönəldilmişdir. Nəzəri və praktik dəyərliyi ilə seçilən bu sənədlər peşə təhsilinin statusunun yüksəldilməsinə, bu istiqamətdə məktəb şəbəkələrinin genişləndirilməsinə əlverişli zəmin yaratmışdır.

Ölkədə peşə təhsilinin məzmununun yeniləşdirilməsi, yeni ixtisaslar üzrə kadr hazırlığının aparılması çox vacibdir. Cəmiyyətin mövcud tələbatlarını əks etdirən və qəbul edilmiş dövlət sənədlərinin də əsas tələblərindən biri budur. Ona görə də hazırkı şəraitdə, ilk növbədə, cəmiyyətin ehtiyaclarına uyğun peşələrin bir daha dəqiqləşdirilməsi, onların standartlarının hazırlanması, yeni tədris planlarının işlənilməsi, müvafiq təhsilverənlərin bu prosesə cəlb olunması və digər zəruri tədbirlərin görülməsi vacibdir.

Təcrübə və araşdırmalar göstərir ki, son illər respublikamızda yeni istehsal sahələri yaradılmış, ölkəmizin iqtisadi həyatı daha sürətlə inkişaf etməkdədir. Lakin peşə təhsilində bir sıra çatışmayan cəhətlərin mövcudluğu problemin köklü, sistemli həllinə mənfi təsir edir. Peşə təhsilində hələ də ənənəvilik üstünlük təşkil etməsi fikrimizi bir daha əsaslandırmış olur. Kadr hazırlığında bazarın tələblərinin nəzərə alınması olduqca vacib məsələdir ki, bu da bütövlükdə peşə təhsili prosesinə yeni yanaşma tələb edir.

Peşə təhsili üzrə kadr hazırlığında keyfiyyətin idarə olunması ən vacib problemlərdən biridir. Araşdırmalar göstərir ki, keyfiyyətin idarə olunması problemlə bağlı aşağıdakı məsələlərə təminat verilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir: *peşə təhsilinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi; müəllimlərin peşəkarlıq səviyyəsinin inkişaf etdirilməsi; təlim və tərbiyə prosesinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi* (5). Bundan əlavə, peşə təhsili üzrə kadr hazırlığında keyfiyyətin idarə olunması təkcə təhsil sahəsinə deyil, bütövlükdə ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına ciddi təsir göstərir ki, bu da aşağıdakı məsələlərin həllinə imkan yaradır: müxtəlif peşələr üzrə kadr hazır-

lığının tələbata uyğun düzgün planlaşdırılması və idarə olunması nəticəsində maliyyə vəsaitinin səmərəli istifadə edilməsinə; ayrı-ayrı ixtisaslar üzrə peşələrin nüfuzunun yüksəldilməsinə; əmək bazarının inkişafının sürətləndirilməsinə; bazar iqtisadiyyatının tez-tez dəyişən tələblərinə və yeni sosial-iqtisadi şəraitə uyğunlaşmaq üçün fasiləsiz təhsil almağa və s.

Peşə təhsili üzrə kadr hazırlığında keyfiyyətin idarə olunması təlimin məzmun və metodlarına, eyni zamanda, bu və ya digər ixtisaslaşmanın məzmununa müasir yanaşmalar tələb edir. Öyrənənlər təhsil aldığı müddətdə ixtisas bilikləri ilə kifayətlənməməli, daim peşə səriştəliliyini artırmağa çalışmalı, müvafiq innovasiyaları mənimsəməli və tətbiq etməyi bacarmalıdırlar.

Peşə təhsili üzrə kadr hazırlığında keyfiyyətin idarə olunmasında təhsilin nəticələri mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Təhsilin nəticələri təkcə öyrənənin təhsilin müəyyən pilləsini başa vurduqda qazandığı bilik və bacarıqların səviyyəsi deyil, eyni zamanda, onların dünyaya baxışlarını, cəmiyyətin inkişafına münasibətlərini əks etdirən şəxsi keyfiyyətlərdir. Deməli, şəxsi təhsil keyfiyyətlərinə öyrənənin müəyyən səviyyədə yiyələndiyi bilik və bacarıqlar sistemi ilə yanaşı, təbiət, mədəniyyət və sosial həyat elementlərinin mənimsənilmə səviyyəsi də daxildir. Araşdırmalardan məlumdur ki, keyfiyyətin idarə olunması təlim nəticələri və öyrənənlərin, məzunların sosiallaşması və keyfiyyətlə bağlı kompleks məsələlərin həlli səviyyəsinə qoyulan tələblərlə bilavasitə bağlıdır.

Peşə təhsili müəssisələrində kadr hazırlığında, keyfiyyətin idarə olunmasında məqsəd və nəticələrin uyğunluğu, tədris-təlim prosesinin təşkili səviyyəsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, təhsil müəssisələrində pedaqoji-psixoloji və informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi, innovasiya fəaliyyəti ilə bağlı proqramların məqsədyönlü reallaşdırılması səmərəli nəticələrin əldə olunmasına şərait yaradır. Elmi-pedaqoji araşdırmalar göstərir ki, kompüter proqramları vasitəsi ilə öyrənənlərin cari və yekun mənimsəmə səviyyəsinin müntəzəm müəyyən edilməsi, onun daim izlənilməsi keyfiyyətin idarə edilməsi ilə bağlı aşağıdakı zəruri məsələlərin müəyyənləşdirilməsinə imkan verir: hər bir öyrənənin, sinfin və ya siniflər qrupunun

bütün fənlər üzrə (bir fəndən) təlim fəaliyyətinin nəticələrinin tədris-təlim prosesinin istənilən səviyyədə qiymətləndirilməsi; öyrənənlərin təlim nailiyyətlərinə görə sinifdə nisbi yerlərin müəyyənəndirilməsi; aşağı və yüksək təlim göstəricilərinə malik öyrənənlər qrupunun seçilməsi; əvvəldən müəyyən edilmiş parametrlərə əsasən, qrupların müqayisəli təhlilinin aparılması; seçilmiş qrupun və ya siniflər qrupunun ayrı-ayrı fənlər üzrə təlim nəticələri əsasında öyrəndənin (müəllimin) işinin keyfiyyət göstəricilərinin qiymətləndirilməsi və bunların sinfin digər müəllimlərinin fəaliyyəti ilə müqayisəli təhlilinin aparılması; təlim nəticələrinin dəyişmə dinamikasının ilbəil təhlili və izlənilməsi (5; 6).

Müasir tələblərə görə təhsil paradigmaları dəyişmişdir. Əgər əvvəllər “bilikli adam” paradigması əsas götürülürdüsə, bu gün “həyatı fəaliyyətə hazır adam” (fəal, yaradıcı düşünən, yaradıcı fəaliyyət göstərə bilən, özünüinkışafa, intellektual, mənəvi və fiziki özünütəkmilləşdirməyə qadir) paradigması qəbul edilir. Cəmiyyətin, dünyanın inkişaf dinamikasının sürətlə dəyişməsi təhsil paradigmasının yeni məzmun daşmasına təsir göstərmişdir.

Peşə təhsili üzrə kadr hazırlığında keyfiyyətin idarə olunması məktəb direktoru, direktor müavini, metodbirləşmə sədri, fənn və ixtisas müəllimlərinin fəaliyyət planlarının müasir tələblər əsasında hazırlanmasına, onların icra yollarının səmərəliliyinin artırılmasına, həlli müddətində çevikliyin və intensivliyin nəzərə alınmasına təsirsiz ötüşmür. Əlaqəlilik və varisliyin gözlənilməsi ilə fəaliyyət planlarında müasir təhsil proqramlarının, yeni qiymətləndirmə mexanizmlərinin tətbiqi, müəllimlərin ixtisasartırmaya cəlbə, yeni tədris materialları və texniki avadanlıqlardan faydalanmaq, kitabxanadan istifadənin səmərəliliyinin yüksəldilməsi kimi mühüm məsələlərin məktəb sənədlərində nəzərə alınmasının tətbiqinə diqqət yetirilməsi bu istiqamətdə aparılan işlərin xarakter səviyyəsi barədə lazımi informasiya əldə etməyə imkan verir (5).

Təlim prosesində təkcə nəyin öyrənilməsi deyil, həm də necə öyrənilməsi məsələsinə diqqət yetirildikdə keyfiyyətin təminatı üçün əlverişli zəmin yaranır. Beləliklə, problemin bu cəhətinə diqqət yetirilməsi təhsilalanların yaradıcılıq qabiliyyətlərinə, təşəbbüskarlığına, fəal-

lığına, dərketmə imkanlarının inkişafı və keyfiyyətin yüksəldilməsinə təsir göstərir.

ƏDƏBİYYAT

1. “Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası. “Azərbaycan” qəzeti, 30 dekabr 2012.
2. “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”. “Azərbaycan müəllimi” qəzeti, 5 oktyabr 2013.
3. “Azərbaycan Respublikasında peşə təhsili və təliminin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi”. 6 dekabr 2016.
4. “Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası” (2005-2006). Bakı, 2005.
5. Təhsilin modernləşdirilməsinin elmi-nəzəri problemləri. Nəşrə haz.: Cəbrayilov İ. Bakı: Mü-tərcim, 2015, 452 səh.
6. Abbasov A. İlk peşə-ixtisas təhsili: problemlər və perspektivlər. Bakı: Şahin-MB MMC, 2016, 250 səh.

I.Jabrailov

Scientific-theoretical bases of management of quality in vocational education

Summary

The article refers to the current state of professional education in the modern period. Existing problems and the ways of overcoming them are touched upon in the article. The theoretical and practical significance of state documents in this field are substantiated. The direct influence of vocational education on the development of society is explained.

И.Джабраилов

Научно-теоретические основы управления качеством в профессиональном образовании

Резюме

В статье говорится о нынешнем состоянии профессионального образования в современный период, отмечаются возникшие проблемы и указываются пути их преодоления. Обосновываются теоретические и практические значимости государственных документов в этой области. Объясняется непосредственное влияние профессионального образования на развитие экономики и общества.